

גם געגעויען להתחדשות-ערכים תחת חופתו של משטר-מנהיגות-ועילית רודניג-„משיחי“, המצוין בסמיני-הכר פאשיסטיים מפורשים (וסוף-סוף, הרי זה פירושה הפשוט והברור של אותם שירים שמשמעותם היא הקונקרט-טית ביותר בקובץ זה), אין לומר כלל שהם פורקן יחיד, או קרוב, להרגשה כללית למדי של אי-נחת, אבדן-דרך, חוסר-פרצוף וטיש-טוש הזהות האישית והקיבוצית כאחת — הרגשה שהיא עצמה הריהי תופעה טבעית ומובנת בשלבי ההתעצמות והמטאמורפוזת שבהם עומדת החברה הישראלית. אם יש משמעות ציבורית מדאיגה באמת לצד רור הלכיה-רוח הסותרים והנבוכים שנתקפלו בו ב„צו העיקול“ הריהי מתבטאת, יותר מכל, באפשרות הקרובה, המסתמנת מכאן, ולו גם בעקיפים, שדווקא ה„בונצים“, „מז-כירי המפלגה“ המבוזים, הם שישפילו להס-תייע בהלכיה-רוח מסוג זה; באפשרות קיבוץ עם והתמדתם של מצבי ה„בינתיים“ וה„עד ש...“; באפשרות ניצולם של געגועים טוטי-ליטאריים — דווקא על-ידי „הכבשים בעורות הלבאי“.

ב. ק.

ה ק ו ל מ ב ע ד ל ע נ פ

איש מאתנו לא עמד על ערש-לידתו, איש מאתנו לא שיחק אתו בגוילים. איש מאתנו לא ראה בכניסתו ובצמיחתו, איש מאתנו לא הספיק להצר את צעדי, ופתאום הוא כאן. וכולנו יודעים-ועדים: מ ש ו ר ר !

הוא בא, גרפס, וניצח. הכל ממלאים פיהם תהילתו, באחד הגילויים הנדירים של יחס-כבוד-והשתאות לכשרון חדש.

מעניין מעט לבדוק איך בא הדבר ונהיה. אולי כך הוא דווקא מפני שלא הפרגונו תחילה משום מקום. אולי כך הוא דווקא מפני שאף-על-פי שהוא מדבר א ל י נ ו וכו' תב בלשונו של נ ו אין בו סימנים מובה-קים של שום מקום: לא של „ישיבה“ ולא של תנועת-נוער, לא של מחתרת ולא של פלמ"ח, לא של קיבוץ ולא של שכונה, ואפילו לא של כרכי-עולם ולא של הרי-חושך. ומפני שאין הוא „נוקט עמדה“ ואין

מפאתי ים: — בואה, בואה, האיש הנועם. //

וסימונו בקריאה הנלהבת:

נ ה ג ו נ ל כ ה , ה א י ש ה נ ז ע ם !

אין ספק, יש מקום להקשות אם לא הקדשנו מאמץ מרובה מדי לניתוח סעיפיו של „צו העיקול“ הזה, אם לא הרחבנו את הדיבור על שירי משה דנר למעלה מכל יחס למשקל-לם השירי. אבל, כפי שהקדמנו ואמרנו, רוי-אים אנו במחברת הזאת מסמך שמשמעותו ציבורית בעיקרה, וברור לנו שלכך, למשמ-עות הזאת, גם מכון משה דור את דעתו, לפחות בחלקה.

גם מצד זה, כמובן, אין „צו עיקול“ עדות חשובה ביותר מצד משקלה האינטלקטואלי או הרעיוני הסגולי, אבל עדותו חשובה בחינת שבשבת, סייסמוגרף וסימפטום. היא מרמזת על כמה וכמה אפשרויות רוחניות — ואפילו פוליטיות — הגלומות בעצם הוויתם של החברה הישראלית בכללותה ושל הנוער העברי בפרט; על מספר תשובות, בין נתור-נות ובין פוטנציאליות, הנובעות, באורח הג-יוני יותר או פחות, מן „הסתירות הפרטיות“ של מ. דור, שלאמיתו של דבר אינן „פר-טיות“ כל-כך, שבעצם הן נחלת-מכאובים של דור שלם ...

משוררנו אין כוח בו להניף דגל, להזדהות עם אמת חברתית-רוחנית כלשהי, גם אין הוא מורה באורח עקיב וחד-משמעי על שרשי המצוקות הנפשיות שלו ושל דורו. למעשה, יש וידמה אפילו לקורא כי נוח לו בהתמדתן של סתירותיו ה„פרטיות“, בעמידה של הסתייגות, „שואטת“ אך בלתי-מחייבת, כלפי המציאות — או אף בתוכה. כלשונו-הוא, בשיר האחרון במחברת, „אף אם יתמה-מה“ (77/8):

ועד תישמע עטת הצבי,
... אני מניח את ריסי כהגף תריס,
ועובד לכבש בעור הלבאי.

השעון מעל לראש

ק. צטניק" הוא כינויו הקבוע של אחד מאגנייה הרגש וברוכייה הפשרון בסופרים היהודיים שהותירו, או שהעמידו, מחנות-היריכו ומחנות-ההשמדה הנאציים. לקורא העברי הוא ידוע כמחברם של "סלמגדרה" ו"בית הבובות", ספרים מהלכי-אימים, שניתן להגידים כרומונים דוקומנטריים. עכשיו זיכה אותנו בשורת ציורים, מתמיהים במהותם, ברפכותם ובדקות-קוויהם, ויותר מכל ברושם האסתטי שהם עושים על הקורא; וגיית "טות" אמנותיות, בטעם אקספרסיוניסטי עד מאד, מנופיה-הכליון-ותאחרית של היחודת האירופית.

הספר נחלק לא לפרקים אלא ל"שלבים" — שלבים בדרכם האחרונה של מיליונים, שאי-כה ניצל מחברנו, כפרט, מהגיע אל סופה. ה"שלבים" קרויים, למשל, "מיבצע זקנים", "מיבצע ילדים", "שחר באשוויץ", "תפילה באשוויץ", "מיפקד-ערב באשוויץ", "אדם מורטל על תנור-בלוקים", "המיפקד לקרימאטור-יון", "בלוק-הבידוד", "השיחרור" וכד'. אלה הם שמות המעידים על עצמם ועל עניינם, אבל אין בהם כדי להעלות בדעתנו את מידת הרגישות, ואת הפאתוס המאופק, קפוץ-השיניים, ואת יכולת-העיצוב האמנותית, ואת היופי — כן, היופי מסמרי-השער! — ששיקע המחבר ברוב-רובם של הדפים האלה, בנוסף למידת האותנטיות האישית, שהיא כאן בבחינת נתון ראשון, ואשר היא כשלעצמה לא היה בה כדי לשוות ל"שעון" הזה את מלוא סמליותו המאומת, את עצמת התיקית תוק הזאת. הנה, לדוגמה, קטע מתוך "מיפקד-ערב באשוויץ":

יש ויורדים עליך כיסופים לעת מיפקד-הערב; אחוור-געועים וכליון-נפש אתה עומד בשורה לספירה —
...בקצהו של כביש-המחנה, על האדמה, מתבוססת בלהבותיה גולגלתה הערומה של השמש, והקווים התחתונים של חומת-התיל טובלים במקווה-דם.
יום גווע באשוויץ.

הוא, גותן ביטוי" ואין הוא, מחוות דעה", ואין הוא אפילו חכם גדול מדי בשימושה של "שפת-עבר". הוא פשוט שר, כאותה צפור, "מבעד לענף". והוא מיטיב לשיר, בסולם רבי-טונים, תרבותי, מודרני. גם כשהוא נאיבי ממש, בשורות כמו "תודה לעשב כי הוא חי, / תודה לאדם כי ישנו / תודה לאדמה ותודה לחיות!" אנו מוכנים לקבל זאת, מתוך הרגשת-תודה על שכאן, טוף-סוף, לא "ליטראט" לפנינו. גם כשהוא רואה חובה לעצמו לשלם מס-שפתיים לציבור שאליו הוא פונה, להזדהות עם חוויות שוודאי הן זרות לו ולשיר, למשל, על השואה של יהדות-אירופה, הרי יש בנו הרגשה שזאת כמין קידת-מצווה של דייר חדש ובעל-נימוסים. וכאשר הוא שר על "הגב", ובלשון "אנחנו" דווקא (ע' 58), הרי אין אנו צריכים כלל להקור ולדרוש אם הוא עצמו ישב שם או לא, מפני שהמהות הפנימית ביותר של כל ה"ענין" כולו נמסרת בשורות פשוטות מעין אלו:

באשר הלכנו בשממה, ופטישינו על

כתפינו,

דלקו אחרינו בריצה: העצים, המים, הדשא והצפרים.

אכן, יש אולי משהו אירוני בעובדה שפיטן יוצא-אגדאד — גם אם הוא אמון, בלי ספק, על ערכי-רוח-וצורה של שירה מערבית בת-זמננו — דווקא הוא היה צריך להביא משבר רוח צח ורענן של אירופיות, במובנה הטוב ביותר, אל חדרי השירה העברית הצעירה, הגאה כליכך על "מעריבותה"; בעובדה שדווקא מבחוק קם לנו איש ישרגו ובהיר עין ונקי-דעת שפזה, אשר יטיח כנגדנו בקול שווי ומאופק, כדברים האלה:

אני עייף ממקום זה,

שבו המלים הן או זכר או נקבה, והמנהג או מודרני או מסורתי.

הוי אנשים! האינכם יכולים להגביה מבטיכם יותר מקומותיכם?

י. ע.

* ש. זמיר: הקול מבעד לענף; שירים; ספרית פועלים/שירה, 1960; 113 עמ'.